

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Задорожна О.Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ПОСТНЕКЛАСИЧНА ЛЮДИНОМІРНА НАУКА ПРО СВІДОМІСТЬ І ДУХОВНІСТЬ ГОСПОДАРЮЮЧОЇ ЛЮДИНИ

Входження у нове століття ознаменувалося розгортанням четвертої наукової революції, що визначається становленням нової постнекласичної людиномірної науки, у форматі якої головним об'єктом дослідження стають людинорозмірні комплекси. Людина як цілісна особистість є ядром таких комплексів, метою і джерелом їх функціонування та розвитку. При цьому нова постнекласична людиномірна наука вивчає людину не в руслі традиційної догми про її біосоціальну природу, а виходить з того, що людина має єдину трипостасну – *духовно-біо-соціальну* природу, у якій саме духовна основа визначає увесь процес її цілісної життєдіяльності. «Як **аксіому** слід прийняти **цілісно три іпостасі природи людини**, а саме – **духовну, біологічну, соціальну**. Слід по-новому, з висоти ХХІ століття оцінити, усвідомити як *першорядну* *духовну*, моральну *іпостась*, її особливу роль, специфіку, як *фундаментальну* *якість*, якого позбавлені інші живі істоти» [1, с. 814] (виділено жирним курсивом нами – О. З.).

Людина ж та її діяльність мають різні рівні, сторони, аспекти, прийнявши за основу дослідження *людини як мікрокосму*, котра має свій світогляд, душу, традиції, культуру, природну і духовну обумовленість, моральність і трансцендентність [2, с. 14]. Це вимагає *універсумного* всебічного пізнавального підходу, міжпредметних запозичень, переходу мислення на більш високий рівень пізнання – рівень *метаметодології*. У рамках постнекласичної науки стає необхідним принцип-вимога *взаємодії наукового і позанаукового знання*, тому що тільки така взаємодія може забезпечити осмислення та відображення *цілісної* реальності, у якій діє *господарююча* людина, а *економіка* постає як *одна із* сфер єдиного *цілісного* процесу господарства.

У цьому сенсі стає очевидним, що нова постнекласична наука дійсно спрямована на пізнання цілісності реальності, де постійно взаємодіють, переплітаються, взаємовпливають матеріальні та духовні процеси. Ряд західних дослідників вже досить переконливо заявили, що якщо наука ХХ століття вивчала оточуючий людину світ, то головним завданням науки ХХІ століття стає пізнання внутрішнього духовного світу людини. Про це свідчать результати найновіших досліджень квантової фізики, космології, нейрофізіології, біології та медицини, а розроблена видатними вченими –

квантовим фізиком Девідом Бомом з Лондонського університету і нейрофізіолога Карлом Прібрамом з Стенфордівського університету теорія *Голографічного Всесвіту* [див.: 3] досить обґрунтовано доводить, що *духовна складова, свідомість* має визначальне значення для розгортання реальності, а еволюція прямує до вищої свідомості, універсальної для всього людства. Більше того, свідомість визнається більш фундаментальною основою, ніж традиційні для механіко-матеріалістичної науки матерія, простір і час [4, с. 59].

У науковому форматі трансперсональної психології доведено, що, з одного боку, «свідомість людини містить інформацію про увесь Всесвіт, аби про все існування. Людина володіє потенційним емпіричним доступом до будь-якої його частини и у деякому смислі є всією космічною сіткою, будучи одночасно мізерно малою його частиною, окремою і незначною біологічною істотою» [5, с. 199]; з іншого боку, сама людина є безмежним полем свідомості¹. Нова духовна картографія психіки не сприймається матеріалістично настроєною наукою, а постнекласична людиномірна наука виходить з того, що «нова парадигма зможе стати важливим каталізатором еволюції свідомості, якому належить грати роль критичного фактора у збереженні життя на нашій планеті» [5, с. 319].

Сама *цілісна реальність*, як доказово свідчать результати новітньої науки, є насамперед духом, начальною онтологічною духовністю, яка самореалізується через *свідомість*, а сама людина предстає *нескінченим полем свідомості*. У цьому плані слід згадати, що «сама свідомість є тим органом космосу, завдяки якому він отримує смисл для самого себе» [6, с. 452]. Нескінченість свідомості проявляється саме через свідомість людини, через її духовний світ. «Нескінченість розкривається для особистості у тому *внутрішньому духовному світі*, який *не належить соціальному складу особистості*, не належить до соціального кола, що завжди кінечне. Особистість *істинно вивільняється* лише *духовно*, якщо вона прийшла з *духовного світу у світ соціальний*. Це значить, що соціально може бути вивільнена лише *істота свободна за своїм духом...* Всяка людина повинна бути вивільнена тому, що вона є *свободним духом...* Особистість ніколи не може отримати свободу від суспільства, суспільство може тільки визнати свободу особистості, не від суспільства отриману» [7, с. 204, 205].

При цьому надзвичайно актуалізується питання розуміння *духовності* у форматі поснекласичної людиномірної науки, де потрібно чітко розрізняти дух, духовність та інтелект. Вони, як прийнято вважати, є початками-складовими культури, проте відіграють різну роль і не можна їх підміняти одне одним в людинорозмірних дослідженнях. Ми в цьому плані посилаємося на фундаментальне дослідження В. Ж. Келле, який спеціально вивчав проблему інтелектуального і духовного начал в культурі. Ось як він описує їх відмінність. «Якщо інтелект спрямований на пізнання світу і адаптацію до нього чи його перебудову згідно з добутих знанням і суспільними інтересами, то духовне втілює усвідомлення людиною себе як суб'єкта, який мислить і діє, живе у

¹ «Недавние открытия подтверждают утверждения древней философии и великих мистических традиций, что люди являются также бесконечными полями сознания, превосходящими пределы времени, пространства и линейной причинности» [5, с. 281].

суспільстві, але має свій внутрішній світ, володіє свободою волі і тому є відповідальним перед собою і перед людьми (для людей релігійних – і перед Богом)» [8, с. 12].

При цьому наголошується, що якщо результатом *інтелектуальної* діяльності є *наука*, емпіричні знання дійсності, усе, що створене на основі цих знань, то *духовне* начало втілюється в різноманітних філософських поглядах, релігійних уявленнях, естетичних ідеалах, *моральнісних цінностях* і нормах. Головна специфіка цих начал культури зводиться до того, що висхідним для *інтелектуального* начала культури є *об'єкт* і *суб'єкт-об'єктні* відносини, то для *духовного* начала головним є *суб'єкт*, його присутність у світі і *суб'єкт-суб'єктні* відносини [8, с. 12].

Коли мова йде про інтелект, то наголос робимо на раціональному знанні, яке спонукає до раціонально-обрахункових логічних дій, де панує переважно кількісний підхід при пізнанні господарства. Якщо ж ми вивчаємо духовне начало культури, то раціональність (цільова – за М. Вебером) виконує службову роль, задає цілі раціональної дії, а самі вони запліднюються перш за все *духовно-моральнісними цінностями*, які містять у собі *фундаментальні смисли* життєдіяльності. У цьому відношенні цінним є не сам об'єкт, а його цінність для людського блага і відтворення Природи. Тут насамперед цінним постають саме *суб'єкт-суб'єктні відносини*, у яких реалізуються ціннісно-якісний підхід, при якому головна увага приділяється вищим цінностям, які роблять життя людини осмисленим, наповненим, різноманітним.

Це говорить про те, що людина не може зводитися до якоїсь суто її функціональної ролі, перш за все економічної – вироблення прибутку, а вона через цілісне ведення цілісного господарського процесу самореалізовується саме як людина, особистість. В цьому плані можна констатувати, що *духовне начало* відіграє *інтеграційну* роль у самоутвердженні особистості через самопізнання і самореалізацію у процесі господарювання. Духовне начало закладено в висхідну природу людини (*уном людяності*) [див.: 9, с. 189-216], а тому й традиційно-звужене розуміння людини як *біосоціальної* істоти не тільки не сприяє цілісному пізнанню реального світу, але й обертається, як показало минуле ХХ століття, яке керувалося метою розвитку інтелекту, практичними кризовими для людини і Природи наслідками.

Постнекласична наука, яка активно формується у останні три десятиліття, почала звертати свій погляд саме у бік *внутрішнього духовного світу* людини, бо без нього, без пізнання тих процесів, що там відбуваються, практично неможливо всебічно пояснити мотиви, потреби та інтереси людини, яка своєю діяльністю змінює світ, що здебільшого обертається кризовими наслідками, наростанням загроз та небезпек, підвищенням рівня ризиків щодо самої людини і життя. Формат постнекласичної людиномірної науки дозволяє зрозуміти перехід від технологій high-tech до технологій high-hume не лише у рамках технократизму, коли на перший план виходить проблема НБІК-конвергенції. Нове світобачення, коли *базовим суб'єктом* господарювання визнається *свободо-відповідальна творча особистість*, дозволяє позитивно впливати на свідомість, формувати її у потрібному життєстверджуючому напрямку,

заперечення панування принципів суспільства споживання, де за людиною свідомо закріплюється роль гедоністично налаштованої істоти, яка прагне лише комфорту. Вихід із сучасної глобальної кризи знаходиться у сфері *духовно-ціннісного розвитку*, коли духовно-творча діяльність людини, як прояв-результат свідомості, повинна спрямовуватися перш за все на самозбереження людини саме *як людини*, а також і на збереження природи як середовища життєдіяльності людства.

Список використаних джерел:

1. Колот А. М. Наука о труде: становление и теоретико-методологическое обновление // Политическая экономия: прошлое, настоящее, будущее [текст]: монография / Под ред. В. М. Гейца, В. Н. Тарасевича. – К.: ЦУЛ, 2014. – 1056 с.
2. Задорожный Г. В. Глобализация как гуманитарный проект человечества (экономическая власть или культура?) / Г. В. Задорожный // Социальная экономика. – 2003. – № 2 – 3. – С. 5–30.
3. Талбот Майкл. Голографическая Вселенная. – М.: Издательский дом «София», 2005. – 368 с.
4. Гроф С., Ласло Э., Рассел П. Революция сознания: Трансатлантический диалог. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2004. – 248 с.
5. Гроф С. Путешествие в поисках себя: Измерения сознания. Новые перспективы в психотерапии и исследовании внутреннего мира. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 346 с.
6. Лифшиц Мих. Что такое классика? Онтогносеология. Смысл мира. «Истинная середина». – М.: Искусство XXI век, 2004. – 512 с.
7. Бердяев Н. А. О человеке, его свободе и духовности: Избранные труды. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1999. – 312 с.
8. Келле В. Ж. Интеллектуальное и духовное начала в культуре. – М.: ИФРАН, 2011. – 218 с.
9. Задорожный Г. В., Задорожная О. Г. Человекомерная экономическая наука: проблемы методологии. – Харьков: ВННОО имени В. И. Вернадского, 2015. – 416 с.

Коваленко М.В.

аспірант,

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРЕСКРИПТИВНІСТЬ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ КРИТЕРІЇВ ЕТНОФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна екзистенція людства позначена глибокими цивілізаційними змінами у різних сферах соціального життя. Утім, попри стрімкий розвиток глобальних інтеграційних процесів, формування інформаційно-комунікаційних мереж, сучасна людина дедалі частіше зіштовхується з відчуттям самотності й непотрібності, значно загострюються проблеми соціальної відчуженості,